

«Barnets beste» i mekling ved samlivsbrudd

Diskusjoner om «barnets beste» i foreldremekling kan bidra til å eskalere konflikten, heller enn å samle foreldrene om et felles anliggende.

TEKST

Peder Kjøs

Ole Jacob Madsen

Odd Arne Tjersland

PUBLISERT 5. juli 2015

ABSTRACT:

«The best interest of the child» in custody mediation

In this article, we explore how the concept of «the best interest of the child» is used by parents and mediators in mediation talks conducted in accordance with the Act on children and parents. By performing a discourse analysis of transcribed mediation sessions between parents with a high degree of conflict about care scheme, we will show how parents and the mediator define, take on and ascribe positions that provide unequal access to claims to represent the fulfillment of the principle of «the child's best interest». We conclude that discussions about the «best interest» issue may contribute to escalating conflict, rather than to decrease it. Thus, our conclusions pose a challenge to current practice and research in the custody mediation field in Norway.

Keywords: «Best interest of the child», custody of children, mediation, discourse analysis, subject positions

«Diskusjonene om barnets behov synes i hovedsak å forsterke en konkurranse mellom foreldrene om å være den som best forstår og ivaretar prinsippet om «barnets beste»»

Innledning

Formålet med mekling ved samlivsbrudd er å hjelpe foreldre til å komme fram til en avtale om foreldreansvar, barnets bosted og samvær (NOU 1998:17). I henhold til Lov om barn og foreldre skal avtalen først og fremst ivareta hensynet til barnets beste (§ 30, § 48). Foreldrene vurderer selv hvilket samvær som er til beste for barnet (§ 42), men det påligger også mekleren å ta utgangspunkt i barnets beste når hun bistår foreldrene

PSY
KOL
OGI

(Forskrift om mekling, § 1–2). Både i mekling og i retten framstår begrepet «barnets beste» som et overordnet, verdiladet prinsipp som knyttes til det enkelte barnet og dets familie:

Å søke etter omsorgsløsninger som er til barnets beste, er å søke etter det aktuelle barnets erfaringsverden, hva som kan bidra til oppfyllelse av dette barnets særlige behov og dets muligheter. [...]

Den spesifikke løsningen i tråd med barns beste vil måtte være forankret i foreldrenes ambisjoner for foreldreskapet og disse foreldrenes muligheter til å bidra til gjennomføringen av det som de oppfatter som en god og gyldig livsform for sine barn. (NOU 2008:9, s. 35; 38)

Begrepet «barnets beste» er altså ikke knyttet til barnefaglig definerte kriterier, men til foreldrenes verdier og ressurser. Denne formuleringen av «barnets beste» er resultat av en lang historisk prosess som har løpt parallelt i alle vestlige land. Der tidligere tiders familie- og barnelover i hovedsak var utformet for å sikre familiens kontroll over sin formue gjennom arverett, ble nye lover fra 1800-tallet rettet inn mot å ivareta barns individuelle behov og rettigheter (Eekelaar, 1986). Med disse endringene kom barn til å skifte status fra å bli betraktet som rettslige objekter på linje med annen eiendom, til å bli rettslige subjekter med egne rettigheter som staten sto ansvarlig for å ivareta, og da særlig der disse kom i konflikt med foreldrenes ønsker (Gordon, 2008). Som en videreføring av denne utviklingen har «barnets beste» i økende grad blitt forstått ut fra psykologfaglige begreper. I Norge kommer denne psykologiserende utviklingen blant annet til uttrykk i begrunnelsen for endringen av Lov og barn og foreldre i NOU 1977:35:

Bestemmelsen om foreldreansvaret må først og fremst gi uttrykk for barnets rett til omsorg, omtanke, stimulering m.v. – aller mest i de første leveårene (s. 46).

Foreldrene har altså en plikt til ikke bare å forsørge barna, men også ivareta deres relasjonelle og psykologiske behov. Det moderne foreldreskapet framstår i all hovedsak barnefokusert heller enn foreldrefokusert, og definerer voksnes plikter heller enn deres rettigheter – og disse pliktene er i tiltagende grad psykologisk orientert.

«Diskusjonene om barnets behov synes i hovedsak å forsterke en konkurranse mellom foreldrene om å være den som best forstår og ivaretar prinsippet om «barnets beste»»

I tråd med endringene i synet på barns behov har mekling for foreldre skiftet karakter fra tidligere tiders religiøse og juridiske veiledning til moderne psykologfaglig

rådgivning. Psykologifaget har imidlertid ikke kunnet tilby entydige og sikre anbefalinger for hvordan organisere omsorg og samvær. Politisk betraktes det også som ønskelig at familielivet innrettes i tråd med familienes og samfunnets verdier, snarere enn etter faglige anbefalinger, slik det fastslås i NOU 2008:9 om mekling. Forutsetningen for mekling er derfor at foreldrene selv skal bli enige om hva som er til barnets beste, og utforme avtalen om den videre omsorgen ut fra dette.

For foreldre i konflikt kan både selve meklingen og det videre samarbeidet – ofte gjennom mange år – by på store utfordringer. Det er også godt belagt at konflikt mellom foreldre, enten de bor sammen eller er skilt, kan være en stor belastning for barna, noen ganger med betydelige utviklingsmessige skader som følge (Amato, 2000; Buehler et al., 1997; Nilsen, Skipstein & Gustavson, 2012). De fleste meklingsmodeller har derfor som utgangspunkt å redusere foreldrekonflikt (Bush & Folger, 2005; Lowenstein, 2009; Rønbeck, 2004; Rønbeck, Hagen & Haavind, 2010). Forskningen tyder på at mekling fører til et noe bedre foreldresamarbeid enn rettslig behandling (Emery, 2012; Kelly, 2004; Shaw, 2010). Flere studier tyder imidlertid på at obligatorisk mekling slik den foregår i Norge bidrar lite til at foreldre med en høy grad av konflikt kommer fram til avtaler (Gulbrandsen & Tjersland, 2010; Koch, 2008; Nilsen, Skipstein & Gustavson, 2012; Ådnanes, Haugen, Jensberg, Rantalaiho & Husum, 2011). Unntaket er prosjektet Konflikt og forsoning, der ca. 80 prosent av foreldrene inngår avtaler i saksforberedende møter i retten (Rønbeck, 2008; Rønbeck, Hagen & Haavind, 2010). Meklingen i Konflikt og forsoning er ment å gi foreldrene anledning til å fokusere på spørsmål knyttet til barnets behov og hvordan organiseringen av omsorgen kan bli en felles agenda. Resultatene knyttes i stor grad til at nettopp fokuseringen på barnet, heller enn på foreldrenes egen konflikt, setter foreldrene bedre i stand til å oppfatte og ta hensyn til barnets beste (Rønbeck, 2008). Behandlingsprinsippene fra Konflikt og forsoning er gjort til hovedregel for håndtering av foreldretvister om samvær og foreldreansvar gjennom barnelovens paragraf 61 (Ot. prp. nr. 29, 2002–2003; Rønbeck, 2008).

Formålet med vår studie er å undersøke hvordan foreldre i obligatorisk mekling ved familievernkontorene diskuterer barnets beste, og hvordan disse diskusjonene inngår i prosessen fram til formuleringen av avtaler om den videre omsorgen. Avslutningsvis antyder vi hvordan meklere kan utforske foreldrenes oppfatninger om deres barns ønsker og behov på måter som kan virke konfliktdepende.

Metode

Materialet vi har analysert består av lydopptak og transkripsjoner fra åtte meklingssaker, hentet fra FORM-prosjektet («Foreldremekling ved samlivsbrudd»), som ble gjennomført i 2008 (Gulbrandsen & Tjersland, 2013). I dette prosjektet bidro fire familievernkontorer og en ekstern mekler med lydopptak fra totalt 154 saker der det ble gjennomført obligatorisk mekling etter Lov om barn og foreldre. FORM-materialet dokumenterer «practice as usual», altså alminnelig mekling utført av sosionomer og psykologer, som er det tilbudet 75 prosent av alle separerende par får (Bufdir, 2014). Av

de 154 sakene ble 38 karakterisert som «høykonflikt» på bakgrunn av at foreldrene forut for meklingen oppga å være svært uenige og å ha lave forventninger om å bli enige, samt at meklerne vurderte konflikten som høy etter første møte. Skriftlige avtaler ble utformet i 88 prosent av lav- og middelskonfliktsakene, og i 23,7 prosent av høykonfliktsakene. Tallene er representative for mekling ved samlivsbrudd generelt (Emery, Sbarra & Grover, 2005; Kelly, 2004). Av de ni høykonfliktsakene der det ble skrevet en avtale, foreligger det lydopptak fra åtte av sakene. Totalt utgjør dette materialet 20 sesjoner, hver av ca. 1 times varighet. I tillegg til analysen av dette materialet viser vi til hovedtrekk ved det øvrige materialet fra FORM-prosjektet.

Vi har valgt en diskursanalytisk tilnærming (Fairclough, 2003; Jørgensen & Phillips, 2008), da denne metoden er godt egnet til å beskrive hvordan et begrep som «barnets beste» virker inn på en forhandlingsprosess som den vi ser i mekling. Forstått som en diskurs er språklig samhandling strukturert i mønstre som utsagnene våre følger når vi handler innenfor ulike sosiale områder (Ulleberg, 2007). Diskursbegrepet betoner utsagnenes funksjon som sosiale handlinger, og gir mulighet til å undersøke hvordan utsagn brukes til å konstruere mulige roller og posisjoner for deltakerne (se Austin, 1962; Drew & Heritage, 1992). Betraktet som et diskursivt objekt vil begrepet «barnets beste» både inneholde uttalte forestillinger om hvordan barns rettigheter skal ivaretas, og mer uuttalte antakelser, for eksempel om kjønn og omsorgsevne.

Analyse

Av de åtte tilgjengelige høykonfliktsakene der det ble inngått avtaler forelå seks i transkribert form. I første trinn av analysen leste vi disse utskriftene og valgte ut de delene som omhandlet barnets beste. Sekvenser som omhandlet praktiske vansker knyttet til transport eller andre utfordringer i hverdagen, økonomisk oppgjør, diskusjoner om foreldrenes relative muligheter på boligmarkedet, sorg eller sinne knyttet til bruddet, samt hvem som hadde skylden for bruddet, ble ekskludert, siden disse ikke var knyttet til barnas ønsker og behov. Av et materiale på 341 sider ble 56 sider tekst vurdert som relevant for analyse (16 prosent). Å velge ut sekvenser på denne måten innebærer en fare for «exampling» (Glaser & Strauss, 1967) eller «cherry picking», altså at utvalgsprosedyren styres av forhåndsoppfatninger på en slik måte at eksempler som støtter forskernes antakelser oftere blir valgt. For å redusere faren for en slik effekt, har vi vært svært inkluderende og tatt med enhver sekvens som direkte eller indirekte omhandler vurderinger av hva som kan være til beste for det spesifikke barnet eller for barn generelt.

«Barnets beste» har i økende grad blitt forstått ut fra psykologfaglige begreper»

Det andre trinnet i analysen besto i å kategorisere utsagn som omhandlet barnets beste i tre av sakene. De relevante utsagnene fordelte seg i 35 tematiske grupper som så ble

slått sammen til 12 kategorier.

I tredje fase gikk vi gjennom ytterligere to saker hvor relevante utsagn og sekvenser ble sortert i henhold til disse 12 kategoriene. Enkelte nye sider av «barnets beste» opptrådte i disse to sakene, og antallet kategorier økte fra 12 til 14. Disse ble så ordnet i tre overordnede kategorier: (1) Barnets behov; (2) Kunnskap om barnets behov; og (3) I hvilken grad barnets behov er ivaretatt. I fjerde fase ble de gjenværende tre sakene gjennomgått i sin helhet. Denne siste gjennomgangen ga ikke opphav til nye kategorier eller underkategorier.

Resultater

Vi vil i det følgende kort beskrive de kategoriene og underkategoriene vi har ordnet diskusjonene om «barnets beste» etter, og drøfte hvordan temaene virker inn på meklingsprosessene.

Kategori 1: Barnets behov

Foreldrene i vårt materiale framstår i hovedsak som rimelig enige om hvilke generelle behov barn har. De har felles oppfatninger om at barn har behov for *kontinuitet*, altså at endringer i barns situasjon generelt er uheldige og bør unngås. Denne oppfatningen er i tråd med «status quo-prinsippet», som oftest legges til grunn i rettslig behandling av barnesaker (Gjønnes, 2009). I henhold til dette prinsippet må det foreligge særlige grunner før det oppfattes som legitimt å gjøre større forandringer i et barns liv. Prinsippet blir gjerne diskutert når den ene forelderen for eksempel vurderer å flytte ut av det miljøet barnet har tilhørighet i. Diskusjonene dreier seg da om veiting av verdien av kontinuitet opp mot andre verdier, som nærhet til familie eller kvaliteter ved et nytt nærmiljø.

I tilknytning til forestillingen om at forandringer er belastende synes foreldrene å legge til grunn at *forutsigbarhet* kan kompensere noe for belastningene ved de forandringene en deling av omsorgen innebærer. Foreldre er oftest enige om at barnet må få vite hva som skal skje og at avtalene som inngås må være faste og enkle å forstå. Videre forutsetter foreldre at barn har behov for *trygghet* – rammene rundt barnets oppvekst skal ivareta grunnleggende sikkerhet og gi barnet en følelse av å bli tatt vare på.

Foreldre kan være sterkt uenige om hvilke *relasjonelle* behov barna har, særlig når det gjelder tilknytningsforholdet til hver av foreldrene. Påstander om ulikheter i tilknytning er et sterkt virkemiddel i diskusjonene og følges ofte av emosjonelle utbrudd og krenkende utsagn. Også betydningen av relasjoner til søsken, besteforeldre, venner og nærmiljø diskuteres, men foreldrene synes mindre uenige om disse.

**«Det moderne foreldreskapet
framstår i all hovedsak
barnefokusert heller enn
foreldrefokusert, og definerer**

voksnes plikter heller enn deres rettigheter»

Barnets *fysiske behov* diskuteres ikke ofte i de aktuelle sakene, men blir indirekte et tema i samtaler om foreldrenes ulike muligheter til å tilby en god bolig, fysisk aktivitet og et variert kosthold.

Diskusjonene om barnets behov preges gjennomgående av en oppfatning av disse som i kontinuerlig endring, under stadig påvirkning av ulike situasjonsfaktorer og barnets egen utvikling. Det nevnes av og til behov som er knyttet til selve bruddet og reaksjonene på dette, men behovene knyttes oftere til alder, kjønn og den generelle situasjonen, som geografisk og sosial tilhørighet. Foreldrene kan være sterkt uenige om hvor raskt og hvor mye barnets behov endrer seg, særlig når det gjelder amming og små barns behov for nærhet med mor.

Diskusjonene om hvilke behov barnet har føres, som man vil forvente, i all hovedsak som en presentasjon av argumenter for at den ordningen man selv foreslår best ivaretar disse behovene. Motargumentene tar oftest utgangspunkt i at den andres vurdering av barnets behov er motivert av egne følelsesmessige eller økonomiske behov, hevnmotiver eller rettferdighetshensyn. Det følgende eksempelet er typisk:

Mor: Det er ikke bare det, hun skal jo pakke baggen hver eneste helg og vite at det er noe du har utsatt [barnets navn] for også. Jeg vet hvor tøft det var for dine unger, da du gjorde det samme mot dem da de var små. For da sto jeg også oppi det. Det var jeg som gikk fra sidelinjen og hjalp deg og ungene, det er faktisk jeg som så at det kanskje var best å ha lange helger i stedet for ut og inn med bagger, og nå bor du midt oppi det selv.

Far: Det er ikke sånn jeg ser det, men.

Mekler: Dere ser det nok litt forskjellig.

Mor: (avbryter) Du tror at ungene ikke lider noen nød under det i det hele tatt også. Du ser bare deg selv i dette her, og du.

Far: Nei, jeg gjør ikke det [mors navn], overhodet ikke.

(Sak 1)

Når foreldrene argumenterer for ulike syn på barnets behov, framheves ofte den andre forelderens skyld, feil eller egeninteresse. En måte å unngå at slike beskyldninger blir heftende ved ens eget ønske om foreldreskap, er å presentere oppfatninger om barnets behov og samtidig benekte at egne interesser spiller inn i vurderingen. En far svarer slik på spørsmål om hva slags fordeling av omsorgen han synes vil være den mest riktige:

Far: Jeg synes jo det er litt egoistisk å si 'mest mulig', for jeg er ikke sånn, men... Vanskelig å si... Så lenge han har det godt, så... Tilnærmet... Mye tid hos begge, vil jeg si.

Mekler: Tilnærmet like mye hos begge?

Far: Ja, kanskje, hvis det er vanlig, så...

(Sak 5)

Det synes altså viktig ikke å framstå som «egoistisk». Forslaget om likedeling av omsorgen begrunnes snarere med at denne ordningen er «vanlig», og det tas inn som en forutsetning at barnet «har det godt». Noen ganger gjøres sammenligningen av den andre forelderens motiver og ens egne eksplisitt:

Mor: (bestemt) Ja, og at jeg faktisk *alltid* setter [barnet] først! Det er forskjellen på meg og han. Og det mener jeg er ganske viktig. Du har vel ikke akkurat vært en fantastisk pappa, for du har bare vært til stede på dine egne premisser. Det er vel stort sett jeg som har gjort det meste for han. Passa på at han har hatt vinterklær, hatt ski, hatt skøyter. Ordna alle praktiske ting, hele veien.

(Sak 7)

Diskusjonene får ofte et preg av fordelingsdiskurs, ettersom kontakten med barna er et knapphetsgode som hver av foreldrene ønsker mest mulig av. Når tiden skal fordeles i henhold til «barnets beste» må vi forvente at partene vil framheve forskjeller seg imellom som søkes gjort relevante for fordelingen. I tillegg til å framheve seg selv som en uselvisk forelder, vil partene kunne betone også andre fortrinn ved seg selv og svakheter hos den andre. Barnets behov presenteres på en slik måte at det blir klart at en selv best representerer ivaretakelsen av disse. Begrepene *kontinuitet* og *tilknytning* får sin betydning i diskusjonene om barnets beste nettopp fordi disse er egnet til å framheve forskjeller mellom foreldrene:

Mor: [Barnet] er mer knyttet til meg, det er naturlig fordi jeg er mor. I løpet av de to første årene var far borte fire måneder. Det er naturlig at mor har mer med barnet å gjøre de første årene. [Barnet] var mer knyttet til meg da vi brøt opp. Far har forandret seg veldig etter bruddet. Etter bruddet ble han 'super dad'. Han er en kjempeflink pappa, jeg ser jo det. Han tar ansvar. Men jeg føler fortsatt at [barnet] er mer knyttet til meg. Er vi i barnehagen sammen, er han klengete på meg og det tar tid før han tør opp og går til far. Fra null til tre år står det masse steder at de hovedsakelig bør ha ett hjem fram til de er tre år.

(Sak 6)

Diskusjonene om barnets behov får svært sjelden form av at foreldrene framfører ulike saklig begrunnede synspunkter om barnets behov som så drøftes, vurderes og tillegges ulik vekt. Diskusjonene brukes snarere til å plassere foreldrene i en av to posisjoner: som den som er motivert av ønsket om å ivareta barnet, og den som er motivert av egeninteresse.

Kun i én sak gjør mekleren spillet om posisjoner eksplisitt. Like forut for samtaleutdraget som følger, har far hevdet at mor neppe har tatt i betraktning de konsekvensene det vil få for fellesbarnets kontakt med hans særkullsbarn hvis hun flytter til en naboby:

Mekler: (bryter inn) Tror du hun ikke ser det, eller at hun har tatt det med i betraktning?

Far: Nei, jeg tror hun ikke har tatt det med i betraktningen.

Mekler: Ikke i det hele tatt?

Far: Nei.

Mor: (gråter) Hvorfor tror du jeg ikke har bestemt meg, da?

Far: Jeg vet ikke jeg, [mor].

Mor: Hvis jeg ikke hadde tatt det med i betraktningen, så hadde jeg flyttet til [by] for lenge siden.

Far: Ja vel.

(Sak 1)

I denne saken går far delvis bort fra å hevde at mor er motivert av egeninteresse, men foreldrene diskuterer seg ikke fram til noen enighet om barnets behov. I stedet synes det som om foreldrene inngår et kompromiss når de ser at de ikke når lenger med sine egne argumenter. Som i flere andre saker sier disse foreldrene at de ikke synes ordningen er ideell, men at de godtar den av praktiske eller økonomiske grunner. Før siste meklingstime har foreldrene blitt enige seg imellom, og forklarer bakgrunnen for ordningen de har laget slik:

Far: Vi hadde tenkt en 40/60 deling, da.

Mekler: Mm, slik at hun har ett fast bosted, eller femti prosent, men at hun er mer hos den ene eller den andre?

Far: Nei, skal vi få det til å gå i hop med økonomi, så må det være en fast.

(Sak 1)

En annen sak illustrerer hvordan foreldre godtar kompromisser fordi det synes umulig å oppnå en avtale som i større grad ivaretar barnets beste:

Mor: Og det er derfor jeg mener at en 60/40 løsning hadde vært greiest først – og så får man evaluere etter hvert, om den funker. Det kan hende den ikke funker i et hele tatt, men så kan det hende at den funker så bra at 50/50 er den eneste rette også. Men jeg tror ikke på det der at...

Mekler: Hvordan tenker du at...

Mor: Altså, jeg vil jo ikke ha 60/40 egentlig heller. Jeg vil jo egentlig [at far skal ha samvær] annenhver helg, men jeg vet jo at han ikke vil det i det hele tatt...

(Sak 7)

Andre foreldre viser direkte til at kompromisset er inngått for å dempe konflikt, heller enn som følge av en forsoningsprosess:

Mekler: Det er så mange andre ting å tenke på så en klarer ikke, det er så masse følelser, så jeg tenker at dere har virkelig gjort en kjempejobb.

Mor: Men det er jo ofte en må gå med på ting for å dempe konfliktnivå, selv om en kanskje ikke ønsker. Vil jo heller se det på den måten.

Mekler: Men ja, det å klare det, det å se på ting i det lange løp, så...

Far: Det er eneste utvei, jeg har min første kone, og det ble ikke så enkelt, og det er et helvete, og det vil jeg ikke. For min side og for min sønn, og min og for hennes. Det er helt absurd. Det går an å bruke hjernen litte granne mer.

(Sak 2)

Sett under ett synes diskusjonene om barnets behov i hovedsak å forsterke en konkurranse mellom foreldrene om å være den som best forstår og ivaretar prinsippet om «barnets beste». Foreldrene skifter ikke mening om hva som er best for barnet, men slutter seg til de kompromissene det er mulig å oppnå.

Kategori 2: Kunnskap om barns behov

Foreldre diskuterer ofte hvilken kunnskap som er relevant, enten det gjelder kunnskap om det aktuelle barnet eller om barn generelt. Det vises både til *fagkunnskap* og til *allmenn kunnskap* basert på kontakten med barnet og annen erfaring. Enkelte søker faglig støtte for sine argumenter hos mekleren, som noen ganger støtter eller korrigerer foreldrenes antakelser. Oftere viser mekleren til at den faglige kunnskapen er usikker, eller at foreldrene selv kjenner barnet sitt best. Meklerne gir sjelden faglig underbygget informasjon eller råd. Foreldrene viser på sin side til en rekke ulike kilder som de mener gir relevant kunnskap. De refererer til utsagn fra bekjente eller fra fagfolk de har vært i kontakt med, eller noe de har sett i media, men også ofte til hva de selv mener og føler.

I en konkurranse om å være den beste forelderen vil det være et fortrinn å framstå som den som har best kunnskap om barnet. Ens egen kompetanse framheves gjerne gjennom direkte eller indirekte kritikk av den andres kompetanse. Når det er snakk om små barn er det som oftest mødrene som hevder å ha best kunnskap om barnet, særlig på bakgrunn av den omfattende kontakten og ut fra hva de føler. Fedre argumenterer ofte for at også de har tilstrekkelig kunnskap, eller at mors fortrinn er midlertidig og av begrenset betydning. Enkelte fedre hevder også at deres egen mangel på kompetanse er mors ansvar, fordi hun ikke har tillatt far å delta i omsorgen slik han hadde ønsket. Noen meklere gir sin tilslutning til et slikt syn. Like før det følgende utdraget har en far

hevdet at mor ikke har «sluppet ham til» og gitt ham anledning til å utvikle kompetanse til å ta vare på barnet, som nå er 10 måneder gammelt:

Mekler: Hvordan skal han bli trygg hvis han alltid... Det er akkurat som et barn som har mamma der...

Mor: Ja, jeg vet, men poenget er da... Hør, da... Når han har vært der så har jeg sagt 'lat som jeg ikke er her'. Og så har jeg gjort mine ting, men hele tiden, gang på gang, så henvender han seg til meg. Hvorfor, hva, hva betyr den gråten her? Hva vil hun nå? Ikke sant? Han klarer ikke å ta de...(stønner)

Far: Det er *lenge* siden. Det var i *starten*.

Mor: Nei, da.

Far: Vi snakker *mange* måneder siden.

(Sak 3)

Noen foreldre synes å knytte sin særegne kompetanse til tradisjonelle oppfatninger om kjønnsroller. Barnet i det følgende eksempelet er 4 år gammelt, og gråter ifølge mor ved adskillelse i barnehagen og når han skal ha samvær med far:

Mor: Da ser du jo at han er mer knyttet til meg.

Far: Det tror jeg er helt vanlig. Det har jeg hørt fra alle andre mødre. At når han har vært den lange perioden hos deg, da er han litt mer sånn «mamma».

Mor: Når han gråter og sier mamma, jeg vil være hos deg, og selvfølgelig vet jeg at det går to minutter så er det greit å være hos deg, men det at han skal ha den følelsen. Det er jo ikke fordi han ikke liker å være hos deg, det har ikke noe med det å gjøre, men jeg ser i hvert fall for meg at det er fordi jeg er moren hans, og vi har vært mer sammen, og han er mer knyttet til meg. Det er mor-barn-forhold... Han er ikke... Han er ikke moden nok til å skilles enda mer fra meg, jeg føler at jeg har gitt meg mer enn nok allerede.

Far: Ok. Da er vi helt uenige. Jeg synes absolutt nå at det er på tide at jeg kommer på banen, for [barnet] er i en alder nå hvor han er litt krevende, er i trassalder, trenger litt grenser...

Mor: Tror du ikke at jeg gir ham grenser??

Far: Det vet ikke jeg noe om, [mor], jeg må snakke om meg sjøl, hvordan jeg opplever [barnet] når han er hos meg. Og det er – – absolutt på tide at jeg er mer på banen når det gjelder akkurat den biten der.

(Sak 6)

Diskusjonene om verdien av den kunnskapen hver av foreldrene har om barnets beste bidrar lite til å bringe foreldrene nærmere en felles forståelse. Dette er ikke overraskende, siden påstandene om overlegen kunnskap oftest inneholder en indirekte

kritikk av den andre forelderens, for eksempel at fedre ikke har vært nok sammen med barnet eller mangler innlevelse i barnet, eller at mødre overfortolker eller ikke evner å sette grenser. En innrømmelse av at den andre har rett innebærer dermed å sette seg selv i en svakere forhandlingsposisjon.

Kategori 3: I hvilken grad barnets behov er ivaretatt

Mange diskusjoner dreier seg om *de praktiske og økonomiske rammene for omsorgen*, særlig i forhold til nærhet mellom barnas to hjem, og om barnebidrag og skattemessige konsekvenser av samværsordningen. Å ta opp slike temaer, særlig økonomi, innebærer imidlertid en risiko for å bli sett på som mer opptatt av nettopp det praktiske og økonomiske enn av de emosjonelle sidene ved omsorgen, som gjennomgående betraktes som viktigere. Å bli oppfattet som praktisk og økonomisk orientert kan unngås ved å vise til at det man foreslår ivaretar *barnets rettigheter*, for eksempel retten til kontakt med begge foreldre, og at *sedvane* tilsier at visse ordninger er å foretrekke framfor andre.

Siden vårt utvalg består av saker der det inngås avtale, er det i tråd med forventningene at vi ikke finner påstander om omsorgssvikt eller store personlighetsmessige avvik. Likevel opptrer mange diskusjoner om hvordan *de voksnes behov, konflikter og rettigheter* virker inn på omsorgen. Meklere og foreldre er enige om at voksenkonflikt og rettighetsorientering er uheldig for barna:

Mekler: Ja, nå hører jeg, nå hører jeg at, nå blir dere sånn på – – rettighetsopptatt, og hvis vi kunne få fokus over på, på, på [barnet], er det sånn, fordi jeg må jo spørre dere, er det sånn at dere, at dere har lyst til å prøve å finne fram til noen ting? Er du noe i forhandlingsmodus, for å si det sånn, [far]? Og er du det, [mor]? Sånn at det er noe vits i å sitte her og, og jobbe?

(Sak 3)

Fordi konflikt i seg selv betraktes som skadelig for barnet vil det være tjenlig å framstille seg selv som kompromissvillig, mens den andre forelderens framstilles som ansvarlig for konfliktene. Også andre belastninger som barnet er utsatt for legges gjerne den andre forelderens til last. De mest opphetede diskusjonene oppstår nettopp når det blir snakk om *hvordan foreldrenes forutsetninger påvirker omsorgen*, og eventuelle *belastninger barna er utsatt for*. Diskusjonene tar gjerne utgangspunkt i at den ene forelderens mener at den andre viser svakheter som forelder gjennom de valgene han eller hun har tatt, for eksempel i forbindelse med flytting, prioritering av jobb eller økonomiske disposisjoner. Den forelderens som har tatt et valg som strider mot idealene om å sette barna først vil oftest begrunne dette med henvisning til at han eller hun ikke hadde noe valg – altså at handlingen ikke er motivert av egeninteresse, men av tvingende nødvendighet – eller de viser til at de viktigste hensynene likevel er ivaretatt. Brudd på omsorgsidealene forsøkes på denne måten gjort irrelevante for vurderingen av foreldreskapet, eller fortolket som uttrykk for at man har villet ivareta enda viktigere

aspekter ved «barnets beste». En mor redegjør slik for at hun fant det nødvendig å bryte ut av forholdet med faren:

Mor: Men jeg har jo gjort det fordi jeg tror det er det beste for meg og han, og jeg tror også det er det beste for [barnet] at mamma og pappa ikke bor sammen.

(Sak 7)

«Barnets behov presenteres på en slik måte at det blir klart at en selv best representerer ivaretakelsen av disse»

I den videre begrunnelsen legger hun til grunn en psykologisk diskurs der hensynet til barnets modellering og den framtidige utviklingen av sønnens begrep om parforhold står sentralt:

Mor: Jeg er redd han ville fått et bilde av at det å være kjærester er sånn som vi har hatt det. Ikke delt soverom, og stort sett gjort ting hver for oss med [barnet]. Jeg tror ikke det er noe bra at det er de verdiene han skal sitte igjen med.

(Sak 7)

Mors fortelling om hvorfor hun brøt ut gir henne mulighet til å framstå som den ansvarlige part, og også som den som har best kontakt med barnets behov – noe som kvalifiserer henne for å ha hovedomsorgen.

Slik diskusjonene om barnets behov er ivaretatt får utfolde seg, virker foreldrenes beskrivelser og vurderinger primært som argumenter for ulikheter i deres egnethet som foreldre. Når beskrivelsene får denne funksjonen er det vanskelig å gi innrømmelser eller utforske momentene nøkternt. Meklerne bidrar lite til å utforske påstander som reises, muligens fordi slike påstander gjerne fører til skarpe motreaksjoner og eskalering av konflikt (se også Kjøs, Tjersland & Roen, 2014).

Hvordan ble sakene løst?

Utvekslingene om «barnets beste» var i vårt materiale gjennomgående preget av at foreldrene framhevet forskjeller i perspektiv og forståelse, og at de pekte på mangler hos den andre og framhevet fordelaktige sider ved seg selv som omsorgsperson. Med unntak av i én sak synes diskusjonene om «barnets beste» snarere å ha aksentuert konflikten enn å ha bidratt til at foreldrene kom hverandre i møte.

Likevel kom foreldrene i disse sakene fram til en full eller delvis avtale. Utfallet kan oppsummeres slik: I én sak kom foreldrene fram til en løsning som hadde et forsonende preg over seg, i den forstand at begge etter hvert ga uttrykk for å forstå de ønskene den

andre hadde, og det ble utformet en avtale som begge var fornøyd med (Sak 1). I tre saker (4, 5 og 6) kom foreldrene fram til løsninger som hadde preg av kompromiss, men uten at foreldrene sa at de ga seg på det de mente var best for barnet. I to saker (3 og 7) ble de skriftlige avtalene inngått under betydelig press, men uten at den som ble presset brøt meklingen. I sak 7 presset den ene parten den andre økonomisk, mens mekleren i sak 3 la press på mor om å framstå som forhandlingsvillig med tanke på en mulig rettssak. I disse sakene bar utfallet preg av at én av foreldrene helt tydelig og motstrebende hadde gitt seg. I to saker (2 og 8) ble det inngått avtaler som var likelydende med tidligere inngåtte avtaler, og der den som ønsket endringer syntes å ha forsonet seg med det utfallet som meklingen fikk.

«Med unntak av i én sak synes diskusjonene om «barnets beste» snarere å ha aksentuert konflikten enn å ha bidratt til at foreldrene kom hverandre i møte»

Så hvordan kan man fortolke dette utfallet? Sammenlignet med de høykonfliktsakene som ikke ble løst ble det brukt mer tid i de fire sakene der det foregikk en forsoningsprosess. I disse fire sakene ble det i gjennomsnitt avholdt 5 sesjoner. Gjennomsnittlig antall sesjoner for alle de høykonfliktsakene som ble løst var 3, mens det ble brukt 2.31 sesjoner i de sakene som ikke ble løst. I de sakene der det ble brukt mer tid fikk foreldrene anledning til å gi uttrykk for sine meninger, ønsker og bekymringer, vanligvis flere ganger og over flere samtaler. Betegnende for disse samtalene er også at meklerne avsto fra å opptre som autoriteter på hva som er barns beste, noe det er flere eksempler på at de gjorde i de høykonfliktsakene der meklingen låste seg (Gulbrandsen, 2015). Snarere utforsket meklerne foreldrenes perspektiver og bidro til at foreldrene prøvde ut midlertidige ordninger, heller enn å fatte raske og langsiktige beslutninger. Når det gjelder tidsbruk skal det bemerkes at i de fire sakene der det ble gjennomført flest sesjoner (7 sesjoner i én sak, 6 sesjoner i tre saker) sto man fortsatt igjen med uløste spørsmål da meklingen ble avsluttet. Et høyere antall sesjoner kan altså synes å være en nødvendig, men ikke tilstrekkelig forutsetning for å etablere en meklingsprosess som fører fram til en omforent avtale. Det som skiller de sakene som ble ført fram til omforente løsninger fra de andre synes å være at det over tid ble etablert et samarbeid om konkrete løsninger på de utfordringene det innebærer å være foreldre sammen etter et samlivsbrudd.

Konklusjon

I vårt utvalg av foreldre i konflikt faller diskusjoner om hva begrepet «barnets beste» innebærer for deres barn sjelden heldig ut. Bruken av begrepet kan, som vi har sett, snarere virke konfliktdrivende enn som et samlende fokus. Siden begrepet «barnets

beste» ikke har noen klar definisjon, men viser til et abstrakt ideal, kan foreldrene fort trekkes inn i et samspill der begge forsøker å definere begrepet på måter som styrker deres eget kandidatur som forelder og svekker den andres. Foreldrene synes å lykkes bedre med å komme fram til omforente avtaler gjennom en prosess som går over noe tid og hvor de får anledning til å uttrykke de tankene og følelsene de har, og finner konkrete løsninger på aktuelle utfordringer i hverdagen.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 52, nummer 7, 2015, side 570-579

TEKST

Peder Kjøs, Psykologisk institutt,, Universitetet i Oslo

Ole Jacob Madsen, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo

Odd Arne Tjersland, Professor i psykologi, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo

KONTAKT: peder.kjos@psykologi.uio.no

+ Vis referanser

Litteratur

Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Family Psychology*, 14(4), 1269-1287.

Austin, J. L. (1962). *Family and the individual*. Cambridge: Harvard University Press.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2014). *Barne- og familietjenester*. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Brandser, G. C. (2009). Pupper og politikk - Naturhistorien og (kjønns)forskjellens taksonomiske tilsynekomst. *Journal of Family Psychology*, 23(2), 141-159.

Buehler, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Gerard, J., & Pemberton, S. (1997). Interparental conflict and youth problem behaviors: a meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 11(2), 233-47.

Bush, R. A. B., & Folger, J. P. (2005). *The sense of fairness*. San Francisco: Jossey-Bass.

Drew, P., & Heritage, J. (1992). Analyzing talk at work: an introduction. I P. Drew & J. Heritage (red.), *Work and talk* (s. 3-65). Cambridge: Cambridge University Press.

Eekelaar, J. (1986). The emergence of children's rights. *Journal of Family Psychology*, 1(1), 161-182.

Emery, R. E. (2012). *Divorce and its aftermath*. New York: The Guilford Press.

Emery, R., Sbarra, D., & Grover, T. (2005). Divorce mediation: Research and reflections. *Journal of Family Psychology*, 19(1), 22-37

Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: Routledge.

Forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven (2006). Lastet ned 19.9.2014 fra <http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-12-18-1478>

Gjønnnes, I. (2009). *Divorce and its aftermath*. Masteroppgave. Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo.

Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The grounded theory*. New Brunswick: Aldine Transaction

- Gordon, L. (2008). The perils of innocence, or what's wrong with putting children first. *Journal of Family Psychology*, 22(2), 331-350.
- Gulbrandsen, W. (2015). Meklingsstrategier i møte med det konfliktfylte. *Journal of Family Psychology*, 29(1), 94-138.
- Gulbrandsen, W., & Tjersland, O. A. (2010). Mekling ved samlivsbrudd: en oversikt over effektstudier. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 705-714.
- Gulbrandsen, W., & Tjersland, O. A. (2013). Hvordan virker obligatorisk foreldremekling ved store konflikter? *Journal of Family Psychology*, 27(1), 17-30.
- Jørgensen, M. W., & Phillips, L. (2008). *Family mediation: A practical guide*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Kelly, J. B. (2004). Family mediation research: Is there empirical support for the field? *Journal of Family Psychology*, 18(1), 3-35.
- Kjøs, P., Tjersland, O. A., & Roen, K. (2014). The mediation window: regulation of argumentation and affect in custody mediation. *Journal of Family Psychology*, 28(3), 527-538.
- Koch, K. (2008). *Mediation i familier*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Lov om barn og foreldre (1981). Lastet ned 19.9.2014 fra <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>
- Lowenstein, L. F. (2009). Mediation with separated parents: recent research 2002-2007. *Journal of Family Psychology*, 23(4), 233-247.
- Nilsen, W., Skipstein, A., & Gustavson, K. (2012). *Mediation i familier*. Oslo: Nasjonalt Folkehelseinstitutt.
- Norges Offentlige Utredninger (1998). Lastet ned 19.9.2014 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/1998/nou-1998-17.html?id=...>
- Norges Offentlige Utredninger (2008). *Mediation i familier*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Ot. prp. nr. 29 2002-2003. Lastet ned 19.9.2014 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/otprp/20022003/otprp-nr...>
- Rønbeck, K. (2004). Fra konflikt til forsoning - barnefordeling i et rettsbasert forsøksprosjekt. *Journal of Family Psychology*, 18(4), 275-281.
- Rønbeck, K. (2008). *Mediation i familier*. Doktoravhandling. Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Rønbeck, K., & Hagen, T. (2007). Dommerrollen i barnefordelingssaker. *Journal of Family Psychology*, 21(3), 533-544.
- Rønbeck, K., Hagen, T., & Haavind, H. (2010). Foreldreposisjoner i bevegelse: fra fastlåst konflikt til utvidet omsorg og empati for egne barn. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 720-729.
- Shaw, L. A. (2010). Divorce mediation outcome research: A meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 24(3), 447-467.
- Ulleberg, H. P. (2007). Diskursanalyse: et mulig bidrag til utdanningshistorisk forskning. *Journal of Family Psychology*, 21(1), 65-80.
- Ådnanes, M., Haugen, G. M. D., Jensberg, H., Rantalaiho, M., & Husum, T. L. (2011). *Mediation i familier*. SINTEF-Rapport A20162.